

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРЕБУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ ПОРЯТUNKУ В ЗОНІ ЛОКАЛЬНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

*Онiщенко Н.В., доктор психологічних наук, професор
Тiмченко О.В., доктор психологічних наук, професор
Тiмченко В.О., аспірант науково-дослідної лабораторії
екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру
Національний університет цивільного захисту України*

Результати широкомасштабних досліджень¹, проведених серед учасників антитерористичної операції (АТО), дозволили нам скласти узагальнену характеристику психологічних наслідків у вигляді змінних процесів, які відбуваються у рятувальників в межах основних особистісних сфер після повернення їх з зони локального збройного конфлікту².

¹ Матеріали дослідження використано при опрацюванні науково-дослідної роботи «Психологічні наслідки виконання особовим складом підрозділів екстремального профілю завдань за призначенням в умовах впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності» (РК 0116U007012).

² Дослідженням були охоплені всі ГУ (У) ДСНС України в областях, а також підрозділи безпосереднього підпорядкування ДСНС України. На момент проведення дослідження кількість фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України, які виконали свої професійні обов'язки в зоні проведення АТО, складала 560 осіб. У дослідженні безпосередньо взяли участь 331 рятувальник – учасник АТО (експериментальна група). Додатково були залучені ще 133 рятувальника, які увійшли до складу контрольної групи (фахівці ДСНС України, які не залучалися до виконання професійних завдань в умовах проведення антитерористичної операції).

Наголошуємо, що ми говоримо про факт наявності змін у рятувальників, адже проведене нами порівняння з показниками контрольної групи довело їх існування. Крім того, ми спираємось на власну думку про те, що такі трансформації будуть фактично «обов'язковими», адже (як свідчать результати проведеного опитування) спеціальної екстремальної професійно-психологічної підготовки рятувальників до виконання професійних завдань в умовах локального збройного конфлікту не здійснювалося.

Заключним кроком дослідження стало визначення факторної структури компонентів, що представляють перелік психологічних наслідків, які спостерігаються у рятувальників після повернення їх з зони АТО. Отримані під час проведення вищезазначеної процедури результати дозволили розподілити компоненти за трьома факторами, які отримали необхідне факторне навантаження.

Фактор 1 склався з наступних компонентів: порушення сну (0,853); зниження працездатності (0,406); стомлюваність (0,455); агресивність (0,380); вразливість (0,588); емоційна відстороненість (0,461); тривога (0,504); астенія (0,711); почуття провини (0,449); пригніченість (0,337); образа (0,642); нервово-психічна стійкість (-0,542) (а саме, її зниження). Ґрунтуючись на характеристиці перелічених компонентів, нам здається можливим назвати цей фактор як «афективний».

Цей фактор характеризує основні наслідки, які були зафіксовані в межах емоційно-вольової або афективної сфер особистості. З наведених даних можна побачити, що практично всі наявні в цьому факторі компоненти можуть бути охарактеризовані як негативні психічні стани.

Фактор 2 утворили такі якості як: дратівливість (0,365); підвищення пильності (0,751); закритість (0,264); конфліктність (0,453); непряма агресія (0,219); роздратування (0,505); уникаюча поведінка (0,612). За змістом, який утворили перелічені складові, даний фактор може мати назву «поведінковий».

Наведені компоненти можна порівняти з рисами поведінки людини, яка дійсно пережила або й досі переживає складний період у своєму житті.

Фактор 3 увібрав у себе наступні показники: переоцінка цінностей (0,404); зміна життєвих пріоритетів (0,607); підвищення цінності близьких (0,822); підвищення цінності миру (0,651); підвищення патріотизму (0,447); розуміння цінності взаємовідносин з близькими (0,331); розуміння цінності дружніх відносин (0,611); нові можливості (0,802); сила особистості (0,761); духовні зміни (0,173); підвищення цінності власного життя (0,421). Даний фактор характеризує «спрямованість» особистості.

Цей фактор дещо відрізняється від двох попередніх. Головна відмінність полягає в тому, що він є більш позитивно забарвленим та характеризує ресурсний блок в структурі психологічних наслідків, які спостерігаються у рятувальників внаслідок їх перебування в зоні АТО.

Таким чином, основними наслідками перебування рятувальників в зоні локального збройного конфлікту стали зміни, що відбулися в межах афективної сфери (1), на поведінковому рівні (2), та в структурі спрямованості особистості (3) фахівця Служби порятунку.

Якщо спробувати зіставити основні зміни, які спостерігаються у військовослужбовців та рятувальників після їх повернення з зони локального збройного конфлікту, можна побачити доволі серйозну різницю у психологічних наслідках перебування вищезазначених фахівців в умовах надзвичайної ситуації військового походження (див. табл. 1).

Таблиця 1

Особливості психологічних наслідків перебування військовослужбовців та рятувальників в умовах надзвичайної ситуації військового походження

Негативні психологічні наслідки перебування військовослужбовців в зоні локального військового конфлікту	Негативні психологічні наслідки перебування рятувальників в зоні локального військового конфлікту
1	2
стан песимізму, страх, агресивність, підозрілість, демонстративність поведінки;	агресивність, дратівливість, вразливість, імпульсивність;
втрата інтересу до суспільного життя, здатності до емпатії та потреби в душевній близькості з іншими людьми	втрата часової перспективи, переоцінка цінностей, зміна життєвих пріоритетів та підвищення або актуалізація цінності життя;
не можуть знайти порозуміння ні в суспільстві, ні в сім'ї; труднощі при спілкуванні у трудовому колективі;	розуміння цінності взаємовідносин з близькими, дружніх відносин та підвищення патріотизму;
конфліктна поведінка ветерана, його нездатність прийняти нові «правила гри», небажання йти на компроміси, спроби вирішити суперечки мирного часу звичними силовими методами; негативне ставлення до представників влади;	скептичність, потреба у відстоюванні своїх інтересів. Бажання посилити впевненість у власній цінності, або через самоствердження або через отримання визнання від оточення;
наявність нервово-психічних розладів;	формуються початкові ознаки невротичних станів;
нестійкість психіки, при якій навіть самі незначні втрати, труднощі штовхають людину на самогубство;	підвищений рівень тривоги, здебільшого, трансформується та проявляється у вигляді ознак невротичної депресії;
відчуття нереальності того, що відбувалося на війні; відчуття того, що ти загинув на війні; відчуття нездатності впливати на хід подій; спроба знайти відповідь на питання: «Чому загинули твої друзі, а не ти?»	постійне очікування загрози обумовлює високу мобілізаційну готовність рятувальника до адекватного реагування на неї. Це, в свою чергу, провокує досить швидке психоемоційне виснаження;
бажання зігнати на когось злість за те, що був посланий на війну, і за все, що там відбувалося;	найбільш актуальними проблемами є: матеріальні проблеми та відмова в присвоєнні статусу учасника бойових дій;

1	2
втрата сенсу життя;	підвищення цінності життя як своїх рідних та близьких, так і власного життя;
невпевненість у своїх силах;	найбільш важливим «завданням» на майбутнє є покращення матеріального становища, придбання власного житла, одруження, отримання освіти та народження дітей;
недовіра до інших людей, нездатність говорити про війну;	актуалізація міжособистісних стосунків як в родині, так і в підрозділі.
потреба мати при собі зброю;	-
потреба брати участь у різноманітних небезпечних «пригодах»;	-
неприйняття ветеранів інших воєн.	-

Вважаємо, що отримані нами дані дозволять більш аргументовано та більш ефективно підходити до питань планувати та проведення циклу психологічних заходів, спрямованих на відновлення військовослужбовців та працівників Служби порятунку після виконання ними професійних завдань в умовах антитерористичної операції.